

ОКРЕМІ АСПЕКТИ У СИСТЕМІ ЗАХОДІВ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ВПЛИВ КРИМІНАЛЬНИХ ПОКАРАНЬ ЗА ДІЇ СПРЯМОВАНІ НА ШКОДУ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ

CERTAIN ASPECTS IN THE SYSTEM OF MEASURES TO ENSURE NATIONAL SECURITY AND THE IMPACT OF CRIMINAL PENALTIES FOR ACTIONS AIMED AT HARMING NATIONAL SECURITY

Муравйов К.В., д.ю.н., професор,
ректор

*Приватне акціонерне товариство «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»,
ORCID ID: 0000-0002-4422-4116*

Заросило В.О., д.ю.н., професор,
завідувач кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності
*Навчально-науковий інститут права імені князя Володимира Великого,
Приватного акціонерного товариства «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»,
ORCID ID: 0000-0001-6935-5449*

Британська О.В., к.ю.н.,
доцент кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності
*Навчально-науковий інститут права імені князя Володимира Великого
Міжрегіональної академії управління персоналом
ORCID ID: 0009-0005-1289-9935*

У науковій статті проаналізовані кримінальні правопорушення проти національної безпеки в умовах воєнного стану в Україні.

У Кримінальному кодексі України виділено окремий розділ, який присвячений кримінальним правопорушенням проти національної безпеки України. Дослідження показують, що в переважній більшості науковці визначають найбільш небезпечним кримінальним правопорушенням проти національної безпеки – державну зраду (ст.111 Кримінального кодексу України).

Проте на сьогодні в умовах дії воєнного стану в Україні вчинення різних кримінальних правопорушень в тій чи іншій мірі впливають на стан національної безпеки. Крім того на сьогодні в науці не сформульовано чітке визначення поняття кримінальних правопорушень проти національної безпеки. Таким чином виникає необхідність у розробленні критеріїв визначення кримінальних правопорушень, вчинення яких здійснює той чи інший вплив на стан національної безпеки.

Проаналізовано також питання суб'єктивної сторони кримінальних правопорушень проти національної безпеки. встановлено, що існує декілька груп злочинців, які вчиняють зазначені кримінальні правопорушення. Найбільша кількість кримінальних правопорушень проти національної безпеки вчиняється особами, які вороже налаштовані проти України, які вважають, що держава Україна не повинна існувати і вона повинна приєднатися до Росії.

Існує також певна група злочинців, які вчиняють зазначені кримінальні правопорушення з корисливою метою. Спеціальні служби країни агресора платять певні суми за вчинення зазначених кримінальних правопорушень.

Крім того встановлено, що окремі кримінальні правопорушення, які вчиняються в Україні, і які спрямовані проти національної безпеки мають також корисливий мотив, але вони вчиняються без відповідного підґрунтя і зв'язку з країною агресором. Ці кримінальні правопорушення вчиняються в результаті впливу «руйнівної психології», яка породила у певній частині населення, особливо керівників відчуття всюдозволеності та можливості використати своє службове становище для отримання відповідної вигоди і заробляння грошей, що негативно впливає на стан національної безпеки.

Запропоновано здійснити ряд заходів з метою встановлення головних критеріїв кримінальних правопорушень проти національної безпеки та внести до Кримінального кодексу України відповідне доповнення стосовно підвищення відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень проти національної безпеки, які не внесені до Розділу I Кримінального кодексу України.

Ключові слова: кримінальні правопорушення проти національної безпеки, класифікація кримінальних правопорушень проти національної безпеки, визначення кримінальних правопорушень проти національної безпеки, суб'єктивна сторона кримінальних правопорушень проти національної безпеки, корисливі кримінальні правопорушення проти національної безпеки, «руйнівна психологія» у кримінальних правопорушеннях проти національної безпеки

The scientific article analyzes criminal offenses against national security under martial law in Ukraine.

The Criminal Code of Ukraine has a separate section dedicated to criminal offenses against the national security of Ukraine. Studies show that the vast majority of scientists define high treason as the most dangerous criminal offense against national security (Article 111 of the Criminal Code of Ukraine).

However, today, under martial law in Ukraine, the commission of various criminal offenses to one degree or another affects the state of national security. In addition, today, science has not formulated a clear definition of the concept of criminal offenses against national security. Thus, there is a need to develop criteria for determining criminal offenses, the commission of which has a certain impact on the state of national security.

The issue of the subjective side of criminal offenses against national security has also been analyzed. It has been established that there are several groups of criminals who commit the above-mentioned criminal offenses. The largest number of criminal offenses against national security is committed by persons who are hostile to Ukraine, who believe that the state of Ukraine should not exist and that it should join Russia.

There is also a certain group of criminals who commit the above-mentioned criminal offenses for selfish purposes. The special services of the aggressor country pay certain amounts for the commission of the above-mentioned criminal offenses.

In addition, it has been established that certain criminal offenses committed in Ukraine and directed against national security also have a selfish motive, but they are committed without an appropriate basis and connection with the aggressor country. These criminal offenses are committed as a result of the influence of «destructive psychology», which has created in a certain part of the population, especially leaders, a feeling of permissiveness and the ability to use their official position to obtain the appropriate benefit and earn money, which negatively affects the state of national security.

It is proposed to implement a number of measures to establish the main criteria for criminal offenses against national security and to introduce a corresponding amendment to the Criminal Code of Ukraine regarding increased liability for committing criminal offenses against national security that are not included in Section I of the Criminal Code of Ukraine.

Key words: criminal offenses against national security, classification of criminal offenses against national security, definition of criminal offenses against national security, subjective side of criminal offenses against national security, self-serving criminal offenses against national security, «destructive psychology» in criminal offenses against national security.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Теоретичною основою статті є широкий спектр наукових джерел, окремих нормативно-правових актів та окремі статистичні дані. Висвітлення окремих аспектів кримінальних правопорушень, які посягають на національну безпеку розглядалося багатьма дослідниками. Серед них доцільно визначити таких як Ковальчук О., Чорний Р.Л., Матвійчук В.К., Стратонов В.М. та деяких інших.

Слід зазначити, що на сьогодні в наукових працях де розглядалися питання кримінальних правопорушень проти національної безпеки ще не сформульовано чіткого визначення переліку критеріїв таких правопорушень. Окремі науковці розглядали ці питання та сформували певні пропозиції (Стратонов В.М., Котюк М., Кончук Н.С.).

Аналіз суб'єктивної сторони кримінальних правопорушень проти національної безпеки в науковій літературі здійснювався у працях таких дослідників як Кончук Н.С., Сергієвський С.К. та деяких інших.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою пропонованого наукового дослідження є аналіз кримінальних правопорушень проти національної безпеки в період воєнного стану та висвітлення окремих аспектів, які можуть бути підставою для підвищення кримінальної відповідальності за вчинення правопорушень, які не внесені до Розділу I Особливої частини Кримінального кодексу України.

Питання забезпечення національній безпеці України на сьогодні є досить важливим, адже стоїть питання про існування держави в цілому. На сьогодні вже ясно і зрозуміло, що дрібним та другорядним питань які стосуються національної безпеки України немає.

Разом з тим, на нашу думку, також необхідно звернути увагу на психологічну складову забезпечення національної безпеки та вплив кримінальних покарань на осіб, які шкодять діям керівництва держави щодо посилення застосування різноманітних форм і методів спрямованих на забезпечення національної безпеки.

Це питання є досить складним, але ми пропонуємо виділити ряд напрямів, які можуть характеризувати окремі причини та психологічну спрямованість дій тих чи інших осіб у сфері шкоди національній безпеці. До такої шкоди пропонується відносити всі кримінальні правопорушення, які можуть сприяти дестабілізації суспільства в Україні або прямо впливати на окремі сегменти національної безпеки.

Кримінальні правопорушення ми пропонуємо поділити на декілька типів:

Якщо проаналізувати за впливом на національну безпеку то можна виокремити ті які наносять безпосередню шкоду національній безпеці України. До таких правопорушень відносяться:

Стаття 109. Дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади

Стаття 110. Посягання на територіальну цілісність і недоторканність України

Стаття 110². Фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України

Стаття 111. Державна зрада

Стаття 111¹. Колaboraційна діяльність

Стаття 111². Пособництво державі-агресору

Стаття 113. Диверсія

Стаття 114¹. Перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань

Стаття 114². Несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану [1].

Разом з тим можна констатувати, що окремі дослідники визначають тільки такі як посягання на територіальну цілісність і недоторканність України; державну зраду; колабораційну діяльність, пособництво державі-агресору та диверсії [2]. На нашу думку, таку позицію не можна визнати правильною, адже, наприклад, несанкціоноване поширення інформації про діяльність Збройних сил України під час дії воєнного стану впливає безпосередньо на національну безпеку.

Слід зазначити, що дослідники по різному підходять до визначення кримінальної правопорушень проти національної безпеки України. У навчальному посібнику, який підготовлений фахівцями Харківського національного університету внутрішніх справ визначено, що кримінальними правопорушеннями проти національної безпеки вважаються ті, які посягають на державний суверенітет України, конституційний лад, територіальні цілісність, а також на «інші національні інтереси України» [3].

Якщо спробувати конкретизувати зазначене тлумачення кримінальних правопорушень проти національної безпеки України з визначенням окремих осіб статей Кримінального кодексу України то сюди треба включити статті 109, 110, 111, а також з певними припущеннями статті 111-1 та 111-2. Проте визначення інші національні інтереси України є досить неоднозначним. Адже національні інтереси включають досить багато аспектів, які також можуть бути певною мірою впливати на стан національної безпеки. До них можна віднести, наприклад, статтю «201 Контрабанда культурних цінностей та зброї» [1], а також статті 201, 201-1, 201-3, 201-4, 305, які також впливають безпосередньо на стан національної безпеки [1].

Інші дослідники визначають кримінальні правопорушення проти національної безпеки як діяння, які посягають на суспільні відносини у сфері цілісності та недоторканості держави, та її обороноздатності [4]. Можна погодитися з даним твердженням, проте національна безпека, на нашу думку, включає і ряд інших питань, то кримінальні правопорушення проти національної безпеки не можуть бути обмежені зазначеними рамками.

Наприклад, певною мірою посягає на національну безпеку України такі кримінальні правопорушення як терористичні акти (стаття 258 Кримінального кодексу України) [1]. Вчинення терористичних актів може вплинути на стан

безпеки у суспільстві, настрої громадян, викликати паніку та т. ін. Відповідно це також кримінальні правопорушення проти національної безпеки.

Р.Л. Чорний визначає кримінальні правопорушення проти національної безпеки як такі які спрямовані на заподіяння шкоди, або створення загрози в разі їх вчинення для національної безпеки. При цьому він зазначає, що шкода державі може бути нанесені у всіх сферах життя суспільства і держави. До зазначених сфер він відносить внутрішньополітичну та зовнішньополітичну сфери, економічну, соціальну, екологічну, воєнну та інші [5].

Слід зазначити що на сьогодні теорія кримінального права ще не має досить детально розробленої концепції кримінально-правової охорони національної безпеки. В переважній більшості всі кримінальні правопорушення стосовно національної безпеки асоціюються зі статтею 111 Кримінального кодексу України «Державна зрада» [6,7]. Наприклад, Кончук Н.С. визначає, що стаття 111 у Кримінальному кодексі України спрямована безпосередньо проти національної безпеки України, тобто вона передбачає, що всі кримінальні правопорушення які визначені у зазначеній статті мають безпосереднім об'єктом воєнну, інформаційну, економічну та науково-технічну сферу національної безпеки України [13].

На нашу думку, питання визначення кримінальних правопорушень проти національної безпеки значно ширше і потребує детального додаткового вивчення.

До кримінальних правопорушень проти національної безпеки можна віднести досить велику кількість будь-яких правопорушень. Проте чіткого визначення складів правопорушень проти національної безпеки у наукових статтях не сформульовано.

Досить важливою складовою вчинення кримінальних правопорушень проти національної безпеки України, на нашу думку, є психологічне ставлення правопорушників до їх вчинення. Слід зазначити, що дослідники аналізували психологічне ставлення правопорушників до різного виду правопорушень. Але аналізу яким чином вчиняються правопорушення проти національної безпеки, якими є мотиви та мета зазначених правопорушень у наукових дослідженнях не проводилося.

Дослідники визначали психологічні аспекти вчинення кримінальних правопорушень різних складів. Наприклад, Гагач В., який досліджував психологічні характеристики злочинців, які вчиняють кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності наводить конкретні ознаки таких осіб. До них він відносить перш за все корисливу спрямованість, адже підrobка документів в переважній більшості спрямована на отримання будь-якої вигоди і в першу чергу грошової. Інша психологічна риса таких осіб, це бажання залишитися непоміченим, адже в разі виявлення особи підлягають кримінальній відповідальності. Крім того зазначені особи мають відповідний досвід у сфері господарської діяльності і бажання вчинити зазначені кримінальні правопорушення виникає після того як особа вважає, що вона достатньо професійно підготовлена і вона може здійснити відповідну операцію непомітно [8].

Досить детально описані психологічні особливості осіб, які вчиняють насильницькі кримінальні правопорушення [9, 10]. Зазначені психологічні особливості наприклад, у вбивствах та спричиненні тілесних ушкоджень включають в переважній більшості бажання спричиненню шкоди потерпілому, а то навіть позбавлення його життя. Мотиви можуть бути різними крім вбивств на замовлення від помсти до отримання речей та майна.

Якщо проаналізувати переважну більшість кримінальних правопорушень проти національної безпеки то злочинці вчиняють зазначені кримінальні правопорушення перш за все з політичних мотивів.

Це зумовлено тим, що під час перебування у складі Радянського Союзу окремі особи наскільки піддалися

пропаганді, що вони не уявляють життя в іншій державній системі. Вони вважають, що незалежна Україна не повинна існувати, а повинна приєднатися до великої росії і разом протистояти західному способу життя, а також західним цінностям та демократичному устрою. Таких правопорушників досить часто виявляють працівники Служби безпеки України за активністю в соціальних мережах.

Інша група злочинців вчиняє кримінальні правопорушення проти національної безпеки за певні матеріальні нагороди чи гроші. Такі особи в переважній більшості мають відповідний зв'язок з представниками спеціальних служб Російської Федерації, які надають завдання своїм агентам на вчинення окремих осіб видів кримінальних правопорушень. Аналіз показує, що такі правопорушення пов'язані з терористичними актами, вбивствами та пошкодженням як військового так і особистого майна громадян. Зазначені кримінальні правопорушення можуть викликати паніку, масові порушення публічного порядку та публічної безпеки, які впливають на стан національної безпеки України.

Окремі правопорушення проти національної безпеки можуть вчинятися без ідеологічної складової і містять у собі корупційну спрямованість. Особливо такі правопорушення вчиняються у сфері будівництва захисних споруд, закупівлі майна та озброєння джерел Збройних сил України та т. ін.

Характеризуючи кримінальні правопорушення проти національної безпеки Стратонов В.М., на нашу думку, досить повно визначає мотиви, які спонукають окремих осіб вчиняти зазначені правопорушення.

Він виокремлює такі аспекти:

- корисливий мотив, коли особи, які залишилися на окупованій території позбавляються окупантами, житла, роботи та в окремих випадках і їхні і вони змушені йти на співпрацю з ворогом і вчиняти кримінальні правопорушення. Разом з тим говорити про корисливий мотив у даному випадку мабуть неправильно. У таких випадках це можна розглядати як вчинення державної зради з використанням примусу, проте зазначене питання вимагає більш детального аналізу;

- інший корисливий напрям вчинення зазначених правопорушень це бажання осіб, заробити певні суми грошей за виконання завдань, які здійснюються за командою спеціальних служб держави агресора. Такий мотив відповідно характеризується жадібністю та безпринципністю;

- в окремих випадках зазначені кримінальні правопорушення вчиняють особи, які мають відкриту ненависть до держави, до влади з різних причин і тому вони йдуть на співпрацю з ворогом. В переважній більшості такі кримінальні правопорушення вчиняють особи, які як вже зазначалося не сприймають Україну як державу і бажають повернутися до Радянського Союзу чи росії;

- останнім мотивом вчинення зазначених кримінальних правопорушень Стратонов В.М. визначає страх осіб, які вчинили кримінальні правопорушення і вони за них можуть бути покарані, тому вони переходять на бік ворога [12].

Кончук Н.С. та Сергієвський С.К. які досліджували окремі кримінальні правопорушення проти національної безпеки також доводять, що вчинення зазначених кримінальних правопорушень може бути здійснено переважно з мотивів, які наведені Стратоновим В.М. [13].

Котюк М. у своєму дослідженні визначив криміналістичну характеристику кримінальних правопорушень проти національної безпеки. За його твердженням переважна більшість осіб, які вчиняють державному зраду в умовах воєнного стану це особи які мають проросійські погляди. Мотиви вчинення зазначених кримінальних правопорушень корисливі або ідеологічні. Найбільшу кількість зазначених правопорушень вчиняють працівники

Таким чином на основі викладеного можна зробити наступні висновки:

6. На нашу думку, необхідно провести аналіз та опитування населення при цьому охопити найбільшу кількість громадян з метою встановлення психологічної спрямованості громадян України на забезпечення національної безпеки та вчинення кримінальних правопорушень, які спрямовані проти національної безпеки України. Крім того необхідний також аналіз судових справ які стосуються тих громадян, що вчинили кримінальні правопорушення спрямовані прямо або опосередковано на окремі аспекти національної безпеки України. Зазначений аналіз може сприяти розробленню певних заходів щодо профілактики зазначених кримінальних правопорушень

10. Куликович А.Ю. Значення психологічних ознак особи злочинця: кримінологічний аналіз Південноукраїнський правничий часопис № 4 2018 ч. 1 URL: http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2018/4/part_1/16.pdf

11. Варій М.Й. Руйнівна психологія, що склалася в українському суспільстві, як загроза національній безпеці збірник науково-практичної конференції «Психологічні аспекти національної безпеки» Львів 27–28. 08. 2025. березня 2008. URL: https://library.nlu.edu.ua/poin_text/sborniki_2011/lviv_28_03_2008.pdf
12. Стратонов В.М. Характеристика державної зради в системі Національної безпеки України *Вісник Національної академії правових наук України* Том 31, № 1, 2024 URL: [https://visnyk.kh.ua/web/uploads/pdf/31\(1\)_2024-216-233.pdf](https://visnyk.kh.ua/web/uploads/pdf/31(1)_2024-216-233.pdf)
13. Кончук Н.С. Кримінальна відповідальність за державну зраду дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, спеціальність 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. Львів 2019. 209 с.
14. Котюк М. Криміналістична характеристика державної зради в умовах воєнного стану: проблеми побудови та реалізації *Юридичний вісник* 2023/6. URL: http://yurvisnyk.in.ua/v6_2023/29.pdf
15. Сергієвський С.К. Кримінальна відповідальність за державному зраду дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук, спеціальність 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Харків. 2021, 193 с.